

Ekologisia vesitarinoita intialaisin maustein

SHIVA, VANDANA (2003). *Taistelu vedestä*. 149 s. Vastapaino, Tampere.

Intialainen globalisaatiokriitikko ja ympäristöaktivisti Vandana Shiva osoittaa pienehkössä mutta pippurisessa kirjassaan kuinka kysymys vedestä liittyy selvästi moniin muihin ympäristökysymyksiin. Paikallisella tasolla vesi liittyy erityisesti metsiin, eroosioon ja jätehuoltoon. Maailmanlaajuisesti vedellä on yhteys ilmastomuutokseen, ruuantuotantoon ja suuryhtiöiden valtaan.

Keskeinen kirjan kysymys kuuluu: ”Kenellä on oikeus omistaa vesi?” Tähän liittyvät kiistat ovatkin nykyään syy mitä erilaisimpiin konflikteihin. Shiva nostaa esille patohankkeiden, kansainvälisen vesikaupan ja maanviljelyn keinokastelun kielteisiä vaikutuksia. Perinteisten vedenkäyttöoikeuksien menettäminen kehitysmaissa on johtanut sekä maan että ihmisten köyhtymiseen. Shivan mukaan monet luonnonvaroihin liittyvät poliittiset konfliktit yleensä piilotetaan tai naamioidaan muuksi, etenkin etnisiksi ja uskonnollisiksi kiistoiksi. Tämä on helppoa, kun vesistöjen äärellä asuvat moninaiset kulttuuriset ryhmät. Hän antaa muutamia esimerkkejä Intiasta jossa esimerkiksi jokiveden jakamiseen liittyvät erimielisyydet ovat johtaneet kymmeniätuhansia uhreja vaatineisiin veriin yhteenottoihin. Vedestä käyty sota Punjabissa 1980-luvulla leimattiin uskonnolliseksi sodaksi, sikhien separatismin syyksi, kun Shivan näkemyksen mukaan oli kysymys alueen kehittämisestä ja siihen liittyvistä jokien käytön ja jakamisen strategioista ja valtataisteluista. Samaa logiikkaa hän löytää Lähi-idästä, israelilaisten ja palestiinalaisten vesikiistoista. Shivan oman kokemuksen mukaan nämä luonnonvaroihin liittyvät kiistat ovat muuttuneet yhteisöllisiksi konflikteiksi, jotka kärjistyvät lopulta ääriilikkeiden terrorismiksi. Hän nimittää ilmiötä

terrorismin ekologiaksi. Tyypilliseen tapaan hän käyttää paikoittain kovaa kieltä, mikä tulee ilmi etenkin *terrorismi*-termin käytössä.

Shiva kritisoi Maaailmanpankin, maailmankauppajärjestö WTO:n ja kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n ajamaa talouspolitiikkaa, joka on heikentänyt kehitysmaiden ruokataloutta ja jättänyt maaseudun kyläläisiä alttiiksi nälänhädälle. Samalla suuryhtiöiden tuotteet, kuten virvoitusjuomat, ovat osaltaan syrjäyttämässä Intian vanhaa vesikulttuuria. Tämän sivutuotteena saastuttava tapa suosia muovia on pulloveden myötä saavuttanut lähes joka kolkan maapallolla.

Vesioikeusongelman ydinkysymys on se, kuuluuko vesi kaikille vai onko se yksityistä omaisuutta. Millaisia oikeuksia ihmisillä pitäisi olla? Mitkä ovat valtion oikeudet ja mitkä yritysmaailman oikeudet? Erityisesti kehitysmaissa veden yksityistämisestä keskustellaan jo kiihkeästi. Toisaalta puhtaan käyttöveden saanti vaatii toimivaa infrastruktuuria (suurkaupungeissa esimerkiksi rikkoutuneesta putkistosta aiheutuvien vesivuotojen takia voidaan menettää jopa yli puolet puhtaasta vedestä), mikä puolestaan vaatii palvelun hinnan kattavia palvelumaksuja ja monin paikoin yritysten mukaantuloa. Vesi on ollut joko ilmainen tai hyvin halpa resurssi, mutta kehitysmaiden köyhillä ei ole varaa kalliisiin vesimaksuihin, mikä on aiheuttanut vastarintaa ja kapinointia. Lisäksi veteen on liittynyt kautta aikojen uskonnollisia ja muita kulttuurisia myyttejä ja käsityksiä, jotka ovat pitäneet yllä sen mainetta ilmaisena luonnonvarana.

Shivan mielestä kollektiivisuus varmistaa veden säästämisen ja keräämisen. Vesivarantoja uusintavien perinteisten järjestelmien rappeutuminen tapahtuu hänen mukaansa globalisaation myötä. Hän tyrmää etenkin kehitysavun varassa rakennetut koneistetut vedenottojär-

jestelmät, porakaivot ja vesipumput, joita on rakennettu tarkoitukseen sopimattomille alueille ja jotka ovat kasvattaneet taloudellista eriarvoisuutta. Esimerkkinä hän mainitsee suuret sokeriruokoplantaaitsi nälkäänäkeissä Intian osavaltioissa. Uusiutuva, ihmisen ja eläimen yhteistyöhön perustuva sekä luonnon kiertoon perustuva energiantuotanto ja teknologia ovat saaneet syrjäytyä modernisaation tieltä.

Kiinnostavia ovat tekijän ja muiden intialaisten aktivistien omat havainnot ympäristön muutoksista Rachel Carsonin (1962/1994) kuuluisan teoksen tapaan. Shiva kertoo huomanneensa, kuinka Intia on muuttunut runsaiden vesivarojen maasta ”vesiongelmaiseksi”. Syinä tähän hän pitää muun muassa pohjavesikerrostumien liikalouhimista, vieraiden lajikkeiden käyttöönottoa niille sopimattomilla alueilla (mm. eukalyptuspuiden monokulttuuriviljelyä), saastumista ja vesi-intensiivistä vihreää vallankumousta (jossa ruokakäsymys yhdistyy vesikäsymykseen). Hän suree varsinkin lapsuutensa Himalajan jokivirtojen katoamista, jonka tehometsätalous ja kaupalliset hakkuut aiheuttivat. Tämän seurauksena kyläläiset joutuivat tuottamaan ruokansa muualta.

Mielenkiintoisia ovat myös esimerkit perinteisistä veteen liittyvistä käytännöistä. Intian kuivuudelle alttiilla seuduilla elintärkeitä vesijärjestelmiä hoitivat kyläneuvostot, viljelijöiden yhdistykset, säiliökomiteat ja tarkkaan valitut virkailijat. Käyttäjiltä kerättiin käyttömaksut ja toiminta perustui puolueettomuuteen ja demokratiaan. Kun siirtomaavalta tuli, nämä itsehallintaan perustuvat järjestelmät kärsivät muutoksesta huomattavasti, kohtalokkain seurauksin.

Metsäisten valuma-alueiden ja pohjavesivarantojen tuhoaminen etenkin kaivoslouhinnalla on vähentänyt valuma-alueiden kykyä sitoa vettä. Alumiinia louhitaan paikallisyhteisöjen pyhillä mailla, kun teollisuusmaiden tuotanto siirtyi kehitysmaihin, koska niiden toiminta kotimaassa on kielletty. Ei ole kysymys kaupunkilegendoista, kun eri maista kantautuu tietoja kemikalisoituneista joista, jotka ovat syntyneet tuleen, kun veteen on heitetty tultikkua. Sain uskottavia todisteita asiasta Delhissä vuonna 1998, kun haastattelin maineikasta Intian korkeimman oikeuden ympäristöasianajajaa M. E. Mehtaa.

Shivan mukaan globalisaatio vaikuttaa nyt haitallisesti kehitysmaiden ympäristölainsäädäntöön, jonka turvin on aiemmin pystytty puuttamaan saastuttavaan toimintaan. Intian monet suurpatohankkeet, ihmisten pakkosiirrot ja tästä seuraavat kansanliikkeet ovat eräs kehitysmaiden näkyvimmistä ympäristökonflikteista. Kärjistäen sanottuna köyhät maalaiset joutuvat maksamaan maansa kehitystavoitteiden saavuttamisesta ja kaupunkien kasvavan väestön kulutustarpeiden tyydyttämisestä.

Tiedotusvälineissä taivastellaan säännöllisesti vesisotien kasvavaa uhkaa etenkin Lähi-idässä – vaikuttaa siltä, että aiheesta saa suhteellisen mukavasti huomiota herättävän täytejutun, jos parempaa ei ole tarjolla. Tässä kohdalla on kerrottava omasta kokemuksestani: Pidin kerran lyhyen alustuksen erään kotimaisen järjestön vesiseminaarissa ja siteerasin ohimennen ulkomaista medialähdettä. Sen mukaan pari Lähi-idän valtion johtajaa oli joskus lausunut, että kriittisten vesivarojen menettämisen uhka olisi asia, josta saattaisi syttyä sota naapurivaltion kanssa. Seuraavana päivänä tämä yksityiskohta esityksestäni oli nostettu lyhyeksi televisiouutiseksi: ”Kiista Lähi-idän

vesivaroista saattaa johtaa sotaan!” Ruudussa vilautettiin, kuinka jonkin armeijan tankit ajoivat lujaa autiomaassa hiekka pölyten. Mitä ilmeisimmin monelle katsojalle jäi huoli, että laaja vesisota on piakkoinkin syttymässä Lähi-idässä. Kokemus oli erittäin opettavainen nuorelle tutkijalle. Onneksi kieltäydyin – kristallipallon ja sisäpiireissä liikkuvan visiirin puutteessa – esitystäni seuranneesta haastattelussa kommentoimasta toisen televisiokanavan toimittajan tivausta ”Sytytykö nyt Lähi-idässä vesisota?” Tätä haastattelua ei koskaan lähetetty.

Ennusteet veden vähyydestä kärsivissä maissa asuvien ihmisten lukumäärästä ovat huikeita. Marq de Villiers (2000: 18) esittää paljon keuhutusta, eri maanosien vesikäsymyksiä käsittelevässä teoksessaan näiden ihmisten määrän nousevan 131 miljoonasta 817 miljoonaan vuosina 1990–2025. Ilmiön syvälinen ymmärtäminen edellyttää kuitenkin laskeutumista makrotasolta kylä- ja korttelitasolle. Kehitysmaatutkijalle tulee mieleen, että tosiasialliset ”vesisodat” ovatkin niitä kehitysmaissa hitaasti laajaa tuhoaan tekeviä, meille länsimaiden kansalaisille ja valtioille näkymättömiä ruohonjuuritason kriisejä lukemattomine henkilökohtaisine kärsimystarinoineen. Konflikti saattaa puhjeta vaikkapa siitä, että suurkaupungin slummissa monopoliaan pitävä vedenmyyjä päättää yhtenä kuumana päivänä kohottaa vesitynnyrillisen hintaa ja suututtaa tarjontansa varassa elävät asukkaat.

Vesikriisissä ovat vastakkain ainakin markkina-paradigma ja ekologinen paradigma. Jälkimmäiseen liittyen vesikriisistä selviytyminen vaatii Shivan mukaan ekologisen demokratian elvyttämistä, kehitystä kohti *vesidemokratioita*. Tälle hän esittää yhdeksänkohtaisen periaatelistan, joka koostuu pääosin idealistisista ellei lähes uskonnollishenkisistä ”Gaia-teeseistä”. Yksinkertaisuudessaan ne saattavat kuitenkin muodostaa asian ytimen. Viimeinen teesi ”Vettä ei voi korvata” laittaa tämän vesiplaneetan asukkaan miettimään myös omia tuhlavia vedenkäyttötapojaan ja palauttaa mieleen sen närkästyksen, mikä syntyy, jos vedentulo kotona lakkaa edes muutamaksi tunniksi. Keskeistä ”vesidemokratisoitumisessa” olisi Shivan mukaan pyrkiä yhdessä vaalimaan kulttuurista monimuotoisuutta ekologisen ja taloudellisen demokratian edistämisen kautta. Saman tavoitteen on tarkemmin esittänyt Colin Hines (2000) kirjassaan *Lokalisatio*.

Shivan teos sopii hyvin ympäristöön ja kehitykseen liittyvien kurssien taustamateriaaliksi, siinä on mukana lähdeviitteitä. Junassakin ehtii kirjasen lukea ja sivistää tietämystään eräästä aikamme polttavimmista ympäristökäsymyksistä.

KIRJALLISUUS

- Carson, R. (1994). *Silent spring*. 368 s. (Ensimmäinen painos vuodelta 1962). Houghton Mifflin, Boston.
 Villiers, M. de (2000). *Water: The fate of our most precious resource*. 352 s. Houghton Mifflin, New York.
 Hines, C. (2000) *Lokalisatio*. 359 s. Like, Helsinki.

SUSANNA MYLLYLÄ

Aluetieteen ja ympäristöpoliittikan laitos,
 Tampereen yliopisto